

ΑΤΟΜΑ ΜΕ ΕΙΔΙΚΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ

Οι παραλλαγές που παρατηρούνται μεταξύ των μελών του ίδιου είδους, ονομάζονται "ατομικές διαφορές". Ωστόσο, παρά το γεγονός ότι αυτές αποτελούν φυσικό νόμο, σε ορισμένα άτομα οι αποκλίσεις είναι τόσο σημαντικές ώστε να παρεμποδίζεται η ομαλή εξέλιξη και προσαρμογή τους. Τα άτομα με τέτοιου είδους αποκλίσεις έχουν κατά καιρούς ονομαστεί ανώμαλα, απροσάρμοστα, ψυχανώμαλα, δυσπροσάρμοστα, δύσκολα, προβληματικά, άτομα με διαταραχές του χαρακτήρα και της συμπεριφοράς, αποκλίνοντα. Πρόκειται για ονομασίες που με την πάροδο του χρόνου εξαλείφονται και αντικαθίστανται από άλλους πιο δόκιμους όρους, που απορρέουν από την εκάστοτε κοινωνική ευαισθησία.

Έτσι, υπάρχουν άτομα με ελαττωματικά αισθητήρια όργανα, (τυφλά, κωφά, βαρήκοα), άτομα με σωματικές αναπηρίες, άτομα που πάσχουν από χρόνιες ασθένειες, άτομα πάσχοντα από ψυχικά νοσήματα, άτομα με ανεπαρκή νοητική ανάπτυξη κ.ο.κ. Η τελευταία καθιερωθείσα ονομασία για τα άτομα αυτά, είναι ο όρος "άτομα με ειδικές ανάγκες", οι ιδιαιτερότητες των οποίων θα μας απασχολήσουν σε αυτήν την συζήτηση.

Η στάση της κοινωνίας απέναντι στα άτομα με ειδικές ανάγκες διαφέρει από εποχή σε εποχή και από κοινωνία σε κοινωνία. Ο Καιάδας της αρχαίας Σπάρτης αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα της σκληρότητας με την οποία οι κοινωνίες αντιμετώπιζαν τα μειονεκτούντα παιδιά.

Στην προχριστιανική περίοδο, τα "ελαττωματικά" άτομα παραμελούνταν, καταδιώκονταν ή ακόμα και θανατώνονταν. Με την εμφάνιση του Χριστιανισμού και τα κηρύγματα αγάπης και φιλανθρωπίας που αυτός έφερε, τα άτομα αυτά έτυχαν περίθαλψης και προστασίας. Νωρίς στους χριστιανικούς χρόνους, ιδρύονταν άσυλα και οικοτροφεία, μακριά ωστόσο από τους υπόλοιπους ανθρώπους, όπου τα άτομα με ειδικές ανάγκες τοποθετούνταν και παρέμεναν σε όλη τους τη ζωή με κύριο στόχο τον περιορισμό του σωματικού πόνου και κινδύνου της ασπίας. Μετά τον Β' παγκόσμιο πόλεμο παρατηρείται ζωηρή επιθυμία και έμπρακτο ενδιαφέρον για πλήρη αποδοχή των αποκλινόντων ατόμων και για παροχή συστηματικής βοήθειας, ώστε να μπορέσουν τα άτομα αυτά να ενταχθούν στο κοινωνικό σύνολο.

Τα τελευταία χρόνια, σημειώνεται μια συνεχώς εξελισσόμενη προσπάθεια για εκπαίδευση και ανάπτυξη των ικανοτήτων αυτών των ατόμων, με σκοπό την κοινωνική τους αποκατάσταση. Έτσι, την μακρά περίοδο απαισιοδοξίας, στην οποία ως καλύτερος τρόπος αντιμετώπισης των ατόμων με ειδικές ανάγκες θεωρούνταν η ιδρυματική πρόνοια, αντικατέστησε μια περίοδος αισιοδοξίας, στην οποία με κατάλληλη αγωγή και εκπαίδευση, γίνεται ολοένα και πιο εφικτή η οικονομική και κοινωνική ανεξαρτητοποίηση τους. Έτσι, από την εξόντωση και τη θανάτωση σε παλιότερες εποχές, την απομόνωση και την ιδρυματική προστασία, φτάσαμε σήμερα στην εποχή, που διεθνώς επιδιώκεται η ομαλοποίηση των ατόμων με ειδικές ανάγκες, δηλαδή η παροχή συστηματικής βοήθειας, έτσι ώστε τα άτομα αυτά να ζήσουν, όσο τους επιτρέπουν οι περιορισμένες ικανότητές τους, μέσα στην ανθρώπινη κοινωνία με τους συνανθρώπους τους.

Η νέα αυτή τάση για κοινωνική αποδοχή και αξιοποίηση των αποκλινόντων ατόμων οφείλεται σε πλήθος παραγόντων. Η επικράτηση των δημοκρατικών ιδεών είχε ως αποτέλεσμα την αναγνώριση ίσων δικαιωμάτων για όλους τους πολίτες, και ιδιαίτερα της εκπαίδευσης και της κοινωνικής περίθαλψης, ανεξάρτητα από τις ικανότητες και τις αναπηρίες τους.

Σύλλογοι γονέων και κηδεμόνων παιδιών με ειδικές ανάγκες έχουν συσταθεί σε όλες τις χώρες του κόσμου, ασκώντας πίεση στην κοινωνία και το επίσημο κράτος για την λήψη ειδικών μέτρων υπέρ των αποκλινόντων ατόμων, όπως για παράδειγμα η ίδρυση ειδικών σχολείων, η λειτουργία ειδικών κέντρων επαγγελματικής μαθητείας, η κατάρτιση ειδικού διδακτικού προσωπικού, η εξασφάλιση εργασίας με την

θεσμοθέτηση της υποχρεωτικής πρόσληψης από ιδιωτικές και κρατικές υπηρεσίες ενός ορισμένου αριθμού ατόμων με ειδικές ανάγκες κτλ. Η ανάπτυξη επίσης της ψυχομετρίας και της ψυχολογίας των ατομικών διαφορών βοήθησε στην καλύτερη κατανόηση των χαρακτηριστικών των αποκλινόντων ατόμων, με αποτέλεσμα να διαπιστωθούν οι δυνατότητες εξέλιξης και κοινωνικής τους προσαρμογής. Επιπλέον, λόγοι οικονομικοί και πρακτικοί επέβαλλαν την κοινωνική ένταξη των ατόμων με ειδικές ανάγκες, διότι είναι λιγότερο δαπανηρό για μια κοινωνία να εκπαιδεύσει τα άτομα αυτά και να τα βοηθήσει να ζήσουν μέσα στο κοινωνικό σύνολο ανεξάρτητα απ' ότι να τα περιθάλπει σε ένα ίδρυμα κοινωνικής προστασίας για όλη τους την ζωή. Μέσα σε αυτήν την λογική κινείται και η προσπάθεια πολλών προγραμμάτων, που χρηματοδοτούνται από την Ευρωπαϊκή Ένωση για επαγγελματική κατάρτιση και αποκατάσταση των ατόμων αυτών, μέσω της δημιουργίας Κέντρων Επαγγελματικής Κατάρτισης (Κ.Ε.Κ.), στα οποία μπορούν να εκπαιδευτούν σε διάφορες επαγγέλματα και αποτελέσουν αξιοποιήσιμο εργατικό δυναμικό.

Άτομα με ειδικές ανάγκες κατά την έννοια του παρόντος θεωρούνται τα άτομα που έχουν σημαντική δυσκολία μάθησης και προσαρμογής εξαιτίας σωματικών, διανοητικών, ψυχολογικών, συναισθηματικών και κοινωνικών ιδιαιτεροτήτων.

Στα άτομα αυτά περιλαμβάνονται όσοι έχουν νοητική ανεπάρκεια ή ανωριμότητα, όσοι έχουν ιδιαίτερα σοβαρά προβλήματα όρασης ή ακοής, όσοι έχουν νευρολογικά ή ορθοπαιδικά ελαττώματα ή προβλήματα υγείας. Ακόμα η κατηγορία αυτή περιλαμβάνει και άτομα με προβλήματα λόγου και ομιλίας, με ειδικές δυσκολίες στη μάθηση (όπως δυσλεξία, δυσαριθμησία, δυσαναγνωσία) ή άτομα με σύνθετες γνωστικές, συναισθηματικές και κοινωνικές δυσκολίες και όσοι παρουσιάζουν αυτισμό και άλλες διαταραχές ανάπτυξης. Τέλος, στα άτομα με ειδικές ανάγκες περιλαμβάνονται επίσης πρόσωπα νηπιακής, παιδικής και εφηβικής ηλικίας, που δεν ανήκουν σε μία από τις προηγούμενες περιπτώσεις, αλλά έχουν ανάγκη από ειδική εκπαιδευτική φροντίδα για ορισμένη περίοδο ή για ολόκληρη την περίοδο της σχολικής ζωής τους.

Εκτός από τους περιορισμούς που ούτως ή άλλως θέτει η αναπηρία τους, τα άτομα με ειδικές ανάγκες έχουν να αντιμετωπίσουν και πολλά άλλα ακόμα, που σχετίζονται τόσο με την προσαρμογή τους και με την αποδοχή τους από το κοινωνικό πλαίσιο, όσο και με την αποδοχή της ίδιας της εικόνας τους και του είδους της αναπηρίας τους. Είναι προφανές πως η πραγματικότητα της αναπηρίας είναι και για τους ίδιους τρομακτική και αποδοχή του εαυτού τους ως "άτομα με ειδικές ανάγκες" είναι μια διαδικασία μακρόχρονη και επώδυνη. Το ναρκισσιστικό πλήγμα που συνεπάγεται μια τέτοια αποδοχή μπορεί να οδηγήσει στην αυτοαπομόνωση ή στην οργάνωση της καθημερινότητάς τους με το μειονέκτημά τους στο επίκεντρο τόσο της δικής τους ζωής όσο και του περιβάλλοντός τους. Ως αποτέλεσμα, μπορούν να εμφανίζουν εξάρτηση, παθητικότητα, χαμηλή αυτοεκτίμηση και έλλειψη ενδιαφέροντος.

Η ενασχόληση του Κράτους Πρόνοιας με τον πολύπτυχο και ευαίσθητο τομέα της Ειδικής Αγωγής των Α.Μ.Ε.Α άρχισε συστηματικά τη δεκαετία του 1970 και ιδιαίτερα με τη ψήφιση του πρώτου Νόμου για την Ειδική Αγωγή (1981), αφού μέχρι τότε η Ειδική Αγωγή παρέχόταν κατ' αποκλειστικότητα σε διάφορα φιλανθρωπικά ιδρύματα και σε πολύ λίγα ιδιωτικά ειδικά σχολεία.

Η καθορισμένη μορφή του Κράτους Πρόνοιας αναφέρεται στο αστικό κράτος της μεταπολεμικής περιόδου (1950 - 1970), που χαρακτηρίζεται από τη διεύρυνση της κρατικής παρέμβασης σε λειτουργίες οικονομικής αλλά και κοινωνικής αναπαραγωγής (κάλυψη αναγκών, απασχόλησης, πρόνοιας, υγείας, εκπαίδευσης κ. τ. λ).

Η χάραξη, λοιπόν, της γενικότερης εκπαιδευτικής και κοινωνικής πολιτικής συνοψίζεται στο τρίπτυχο:

α) ισότητα ευκαιριών στην εκπαίδευση

β) σχολική και κοινωνική ενσωμάτωση των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, ανάλογα με τις δυνατότητες τους .

γ) κοινωνική αλληλοαποδοχή και προετοιμασία για το πέρασμα από το σχολείο στην ενεργή ζωή με επιτυχία.

Έτσι, η συναίσθηση του χρέους της πολιτείας προς όλους αδιακρίτως τους πολίτες της, με βάση τα δικαιώματα του ανθρώπου, την ανθρώπινη αξιοπρέπεια, την κοινωνική δικαιοσύνη και τη δημοκρατία, γίνεται πράξη.

Κατευθυντήρια γραμμή της εκπαιδευτικής αλλά και της επαγγελματικής πολιτικής είναι η απαλλαγή από τη νοοτροπία της αντιμετώπισης των ατόμων - συμπολιτών μας και συνανθρώπων με συμπάθεια και φιλανθρωπία και αντικατάσταση της με τη σκέψη ότι όλοι ως πολίτες και άνθρωποι έχουμε ίσα δικαιώματα και υποχρεώσεις.

Ενδεικτικά, τα αναπτυξιακά χαρακτηριστικά της εκπαιδευτικής και κοινωνικής πολιτικής στη χώρα μας είναι :

α) η επέκταση του θεσμού των ειδικών τάξεων και σχολείων στην Αβάθμια και Βάθμια εκπαίδευση (από Δημοτικό μέχρι Λύκειο, Τ.Ε.Ε, Ειδικά εργαστήρια κ.τ.λ) τα οποία είναι ισότιμα με τα αντίστοιχα «κανονικά» καθώς και άμεση προοπτική της ενσωμάτωσης σε αυτά (στα «κανονικά σχολεία»), β) στελέχωση των ειδικών εκπαιδευτικών μονάδων με νέους επιστήμονες (Ψυχολόγους, Κοινωνιολόγους, Κοινωνικούς Λειτουργούς, Λογοθεραπευτές, Φυσιοθεραπευτές, Εργοθεραπευτές, Επιμελητές Ειδικής Αγωγής), γ) ο εφοδιασμός των ατόμων με ειδικές ανάγκες με ειδικά εκπαιδευτικά μέσα (ακουστικά βαρηκοΐας, μαγνητόφωνα) δ) επιμόρφωση, ενημέρωση και κατ' επέκταση ευαισθητοποίηση των εκπαιδευτικών όλων των βαθμίδων της εκπαίδευσης καθώς και της ευρύτερης τοπικής κοινωνίας .

Πρέπει να αναφερθεί ότι κύριοι φορείς της υλοποίησης των δραστηριοτήτων είναι τα Υπουργεία Εθνικής Παιδείας, Εσωτερικών, Υγείας και Πρόνοιας και Οικονομικών.

Με το Ελληνικό Σύνταγμα του 1975, αναγνωρίζονται για πρώτη φορά και μάλιστα με τρόπο σαφή και κατηγορηματικό, τα κοινωνικά δικαιώματα ορισμένων κοινωνικών ομάδων που αντιμετωπίζουν ειδικά προβλήματα, μεταξύ των ομάδων αυτών βρίσκονται και τα άτομα με ειδικές ανάγκες.

Ενδεικτικά είναι τα άρθρα 21 και 25 του Συντάγματος: Άρθρο 21 παρ.3 «το Κράτος μεριμνά για την υγεία των πολιτών και λαμβάνει ειδικά μέτρα για τη προστασία της νεότητος, του γήρατος, της αναπηρίας και της περίθαλψης των απόρων» .

Άρθρο 25 παρ.1 «τα δικαιώματα του ανθρώπου ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου τελούν υπό την εγγύηση του Κράτους».

Όσον αφορά τον Ευρωπαϊκό τομέα, το 1990 εγκρίθηκε από το Ευρωπαϊκό συμβούλιο ο Κοινοτικός Χάρτης των θεμελιωδών Δικαιωμάτων των εργαζομένων στον οποίο αναφέρεται ότι κάθε ανάπηρο άτομο, ανεξάρτητα από τη προέλευση και τη φύση της αναπηρίας του, πρέπει να απολαμβάνει συγκεκριμένων πρόσθετων ευεργετημάτων με σκοπό να ευνοηθεί η επαγγελματική και κοινωνική ένταξη του. Τα ευεργετήματα αυτά πρέπει να αφορούν, ανάλογα με τις ικανότητες των ενδιαφερομένων, την επαγγελματική εκπαίδευση, την εργονομία, την δυνατότητα πρόσβασης, την κινητικότητα, τα μεταφορικά μέσα και τη κατοικία.

Σχετικά με τη επαγγελματική αποκατάσταση υπάρχουν εξίσου οι ανάλογες νομοθετικές ρυθμίσεις που αφορούν, τη προστασία των Α.Μ.Ε.Α. σε φορείς ιδιωτικού και δημοσίου τομέα καθώς και επιχορηγήσεις εργοδοτών για προσλήψεις τέτοιων ατόμων.

Επί του πρακτέου, η μέριμνα επικεντρώνεται στην απασχόληση των Α.Μ.Ε.Α. με μορφές προγραμμάτων μερικής και πλήρους απασχόλησης, συμβάσεων ορισμένου χρόνου, επιδοτήσεων νέων επαγγελματιών με στόχο τη καταπολέμηση του

αποκλεισμού από την αγορά εργασίας.

Ωστόσο, παρόλες τις προσπάθειες που βρίσκονται σε εξέλιξη γύρω από την βελτίωση του τρόπου ζωής των ατόμων με ειδικές ανάγκες και την πλήρη ενσωμάτωσή τους στο κοινωνικό και πολιτιστικό πλαίσιο, συχνά η πραγματικότητα των ατόμων αυτών είναι πολύ διαφορετική. Οι νομοθετικές αλλαγές που έχουν επέλθει, οι εκπαιδευτικές εξελίξεις και οι διευκολύνσεις που παρέχονται στα άτομα αυτά δεν έχουν μπορέσει ακόμα να αλλάξουν την νοοτροπία των απλών ανθρώπων, οι οποίοι πολύ συχνά, λόγω ελλιπούς ενημέρωσης και απουσίας ερεθισμάτων, που θα τους ευαισθητοποιήσουν γύρω από αυτό το θέμα, διατηρούν μια στρεβλή εικόνα για άτομα με ειδικές ανάγκες. Ως αποτέλεσμα επέρχεται η περιθωριοποίηση, ο στιγματισμός τους και η αίσθηση ότι δεν έχουν την δυνατότητα να διαδραματίσουν κανένα σημαντικό ρόλο στον σύγχρονο αστικό τρόπο ζωής. Αυτή ίσως να είναι και η σημαντικότερη πτυχή των προβλημάτων των ατόμων με ειδικές ανάγκες, καθώς η αλλαγή της νοοτροπίας όλων μας θα επιφέρει γενικότερες αλλαγές και σε πρακτικά θέματα της καθημερινότητάς τους. Είναι λοιπόν προφανές πως μια τέτοια αλλαγή νοοτροπίας είναι δεν είναι μόνο υπόθεση του κράτους και των θεσμών αλλά περισσότερο είναι υποχρέωση όλων μας, μια αλλαγή που θα συμβάλει όχι μόνο στην βελτίωση της ποιότητας ζωής των ατόμων με ειδικές ανάγκες, αλλά και στην γενικότερη προαγωγή και καταξίωση της κοινωνίας μας.